

УДК 352.075

DOI: 10.31891/2307-5740-2020-282-3-25

САВЕНКО К. С.

Харківський національний університет імені Семена Кузнеця

ВАЩЕНКО О. М., КРАЇВСЬКА І. А.

Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова

ОЦІНКА КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ ТА ЗАГРОЗ ПІД ЧАС ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СПОЖИВАЧІВ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНИХ ПОСЛУГ

У роботі проаналізовано причини виникнення корупційних ризиків та загроз економічної безпеки споживачів житлово-комунальних послуг, проведено їх систематизацію та класифікацію, запропоновано порядок оцінки корупційних ризиків, визначено напрямки протидії корупційним ризикам та розроблено рекомендації щодо мінімізації корупційних загроз споживачів житлово-комунальних послуг в системі їх економічної безпеки.

Ключові слова: корупційні ризики, загрози, економічна безпека, житлово-комунальні послуги.

SAVENKO K.

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

VASHCHENKO O., KRAYIVSKA I.

O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv

ASSESSMENT OF CORRUPTION RISKS AND THREATS IN ENSURING ECONOMIC SECURITY OF CONSUMERS OF HOUSING AND COMMUNAL SERVICES

The purpose of the paper is to study the problem of assessing corruption risks and threats to economic security of consumers of housing and communal services, studying corruption risks in housing and communalization and their systematization, identifying areas for combating corruption risks and developing recommendations for assessing corruption risks and threats to minimize them. The paper analyzes the main corruption risks and the reasons for their occurrence in the activities of housing and communal services enterprises, identifies areas for combating corruption risks in order to minimize them while their assessment and determining measures of minimizing corruption risks for providing economic security of housing and communal services consumers. The emergence of corruption risks in the activities of utilities, which may threaten the economic security of consumers of services is due to the following reasons: falling incomes and inability to meet their financial obligations; inefficiency of financial management; fraud; political instability; military action in the state; shortcomings in the organization of state regulation and supervision. Matrix of corruption risks assessment is recommended to be formed as a result of corruption risks evaluation, which will give a possibility to determine the risks with the highest possibility of occurrence and to take timely measures of their minimization. The table of assessed risks is recommended to be formed to determine the measures needed to be taken for each type of corruption risk for their minimization, including responsible persons and expected results.

Key words: corruption risks, threats, economic security, housing and communal services.

Вступ. В даний час під час забезпечення економічної безпеки споживачів житлово-комунальних послуг виникає необхідність приділяти дедалі більшу увагу можливим підходам до оцінки корупційних ризиків. Оцінка ризиків та загроз для економічної безпеки споживачів сфери ЖКГ, а особливо корупційних, що пов'язано зі специфікою управління та фінансування галузі, є одним із ефективних механізмів попередження небезпек для споживачів та є засобом забезпечення відповідності розроблених антикорупційних заходів щодо забезпечення економічної безпеки реальним корупційним схемам на конкретній ділянці сфери житлово-комунального господарства. Разом з тим, відсутня єдина методологія, яка дозволила б здійснювати систематичну оцінку корупційних ризиків та загроз економічної безпеки споживачів житлово-комунальних послуг.

Подальша розробка методології оцінки корупційних ризиків та загроз економічній безпеці споживачів житлово-комунальних послуг, її імплементація і застосування на регулярній основі як на державному, так і на регіональному рівнях, поряд з проведенням щорічного моніторингу із формуванням аналітичних звітів, могли б сприяти підвищенню рівня економічної безпеки споживачів послуг житлово-комунальної сфери.

Експериментальна частина. Аналіз останніх досліджень чи публікацій. Питання протидії корупції досліджуються в роботах українських та зарубіжних вчених. Зокрема, велику увагу приділяють дослідженню корупційних відносин і процесів зарубіжні автори: А. Вілсон, К. Рапоза, Е. Фрішман [9–11] та вітчизняні вчені: Л. Андрущенко [1], М. Білинська [3], В. Гвоздецький [5] та ін. Питання корупційних ризиків розкривають у своїх роботах І. Беззуб [2], Ю. Дмитрієв [6] та ін.; дослідженню питань протидії корупції на регіональному рівні та в органах місцевого самоврядування присвячені роботи Р. Веприцького [4], С. Задорожного [7], О. Захарчук [8] та ін. Однак, сьогодні недостатньо дослідженими є питання оцінки корупційних ризиків та загроз в діяльності підприємств ЖКГ для забезпечення економічної безпеки споживачів послуг. У зв'язку з цим виникає потреба в науково-методичному забезпеченні

зазначеної проблематики та пошуку шляхів мінімізації корупційних ризиків в діяльності підприємств ЖКГ для забезпечення економічної безпеки споживачів послуг.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження проблеми оцінки корупційних ризиків і загроз економічної безпеки споживачів житлово-комунальних послуг, вивчення корупційних ризиків в діяльності підприємств ЖКГ та їх систематизація, визначення напрямків протидії корупційним ризикам та розробка рекомендацій щодо проведення оцінки корупційних ризиків та загроз для їх мінімізації.

Основними задачами є:

- визначити причини виникнення корупційних ризиків в діяльності підприємств ЖКГ;
- систематизувати корупційні ризики в діяльності підприємств ЖКГ за різними класифікаційними ознаками;
- на основі аналізу міжнародного досвіду розробити рекомендації щодо оцінки корупційних ризиків в діяльності підприємств ЖКГ для їх мінімізації та забезпечення економічної безпеки споживачів послуг.

Виклад основного матеріалу. Для досягнення позитивних результатів у боротьбі з корупцією у житлово-комунальній сфері та забезпечення надання якісних та у повному обсязі житлово-комунальних послуг її споживачам необхідно забезпечити «прив'язку» антикорупційних механізмів забезпечення економічної безпеки споживачів до конкретних корупційних складових, обумовлених специфікою функцій державних органів у сфері житлово-комунального господарства.

Необхідно чітко визначити мету, з якою запроваджуються ті чи інші антикорупційні заходи задля забезпечення економічної безпеки споживачів житлово-комунальних послуг, виявити групи осіб, які здійснюють державні функції, на яких спрямовані ці заходи, і визначити бажаний результат від використання даних методів. Ці завдання покликана вирішити оцінка корупційних ризиків.

Виникнення корупційних ризиків в діяльності підприємств ЖКГ, які можуть загрожувати економічній безпеці споживачів послуг, пов'язане з наступними причинами:

- падіння доходів населення і його нездатність виконувати свої фінансові зобов'язання;
- неефективність фінансового менеджменту;
- шахрайство;
- політична нестабільність;
- воєнні дії у державі;
- недоліки у організації державного регулювання і нагляду.

Найчастіше, в сфері ЖКГ мають місце такі правопорушення, що містять в собі корупційні ризики: дрібне хабарництво; отримання «відкатів» за вибір «певного» підрядника на тендері; розкрадання коштів з бюджету ЖКГ, шляхом завищення цін на виконувані роботи; кругова порука; отримання хабарів співробітниками, які приймають рішення про закупівлю; підкуп осіб, які приймають рішення про закупівлю товарів або послуг з боку замовника; надання закритої інформації (ціни, клієнтська база, умови за діючими договорами, несанкціонований доступ до інформаційної системи) третім особам за грошову винагороду або його еквівалент; використання матеріальних ресурсів організації з метою особистої вигоди або збагачення.

За своєю природою ризик заснований на очікуванні можливих втрат, пов'язаних з прийняттям деякого рішення або невідповідності, суперечності зовнішніх і внутрішніх факторів діяльності. Якщо розглядати дану категорію в рамках економічної безпеки споживачів житлово-комунальних послуг, то під ризиком слід розуміти невизначеність настання несприятливих подій, або ймовірність шкоди або збитку для споживача даних послуг, викликаних зниженням якості своєчасності та доступності послуг, що надаються. Так як споживач є кінцевим отримувачем послуг галузі, своєчасне виявлення загроз його економічній безпеці і подальше управління сприятиме ефективному функціонуванню підприємств ЖКГ. Раціональне управління ризиками багато в чому залежить від якості управлінських рішень і забезпечує стале функціонування організацій, що особливо актуально для підприємств, що надають житлово-комунальні послуги. Таким чином, доцільним є дослідження питань, пов'язаних зі зниженням невизначеності та ризиків в житлово-комунальній сфері.

Що стосується загроз економічній безпеці споживачів житлово-комунальних послуг, то їх класифікація наведена в таблиці 1.

Таблиця 1

Класифікація загроз економічній безпеці споживачів житлово-комунальних послуг

Класифікаційна ознака	Група загроз
Сила дії (впливу)	Руйнівні, обмеженої дії
Імовірність реалізації	Реальні, потенційні
Форма прояву	Прямі, опосередковані
Час дії	Довгострокові, короткочасні, поодинокі випадки, системні
Джерело загрози	Зовнішні, внутрішні
Характер загрози	Фізичні, фінансові, психологічні, ризик втрати часу, політичні, природно-кліматичні ризики, соціальні, виробничо-технологічної, криміногенні
Рівень охоплення	Загальноекономічні ризики, локальні (ризики інвестиційної та інноваційної політики, ризики фінансової діяльності)

Специфіка діяльності та функціонування житлово-комунального господарства зумовлює і специфіку організації їх фінансів та особливостей фінансування галузі. Так, характерною рисою системи фінансування житлово-комунального господарства, що існувала за радянських часів, є пряме бюджетне фінансування та символічна оплата за спожиті житлово-комунальні послуги, яка не відшкодовувала їх вартості, але у процесі реформування галузі під впливом ринкових тенденцій відбувається зміна структури існуючих джерел фінансування галузі та поява нових.

Розглядаючи фінанси ЖКГ як потенційний збудник виникнення корупційних проявів, треба виділити наступних суб'єктів, які взаємодіють між собою у процесі фінансування галузі: споживачі житлово-комунальних послуг, державні органи, суб'єкти підприємницької діяльності. Споживачем житлово-комунальних послуг виступають члени територіальної громади – фізичні особи та суб'єкти господарської діяльності, які платять за них, забезпечуючи фінансування галузі. Держава, в свою чергу, фінансує галузь за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів, а також створює умови для розвитку конкурентного ринку у сфері ЖКГ та входження на нього приватного сектора, який інвестує кошти в галузь, модернізуючи її, і отримує прибуток, одночасно забезпечуючи потреби споживачів у житлово-комунальних послугах.

Дослідження сучасного стану та тенденцій виникнення корупційних проявів у діяльності державних органів при управлінні ЖКГ в процесі виробництва чи/та надання житлово-комунальної послуги, свідчать про те, що головним місцем їх зосередження є фінанси ЖКГ, у системі місцевих фінансів. Тобто економічна сутність фінансів житлово-комунального господарства полягає у розподілі і перерозподілі вартості валового внутрішнього продукту шляхом формування та використання фондів грошових коштів на місцевому рівні з метою найбільш повного задоволення житлово-комунальних потреб споживачів житлово-комунальних послуг – членів територіальних громад і господарюючих суб'єктів регіону та їх відтворення.

Необхідно зазначити, що чинне законодавство України окремо не виділяє боротьби із корупцією саме в органах місцевого самоврядування, відповідальних за діяльність житлово-комунального господарства міста. Одним із не багатьох документів є постанова КМУ від 29 листопада 2006 р. № 1673 «Про стан фінансово-бюджетної дисципліни, заходи щодо посилення боротьби з корупцією та контролю за використанням державного майна і фінансових ресурсів». Тому досить актуальним є питання оцінки корупційних ризиків та загроз для їх мінімізації та забезпечення економічної безпеки споживачів житлово-комунальних послуг.

В міжнародній практиці при управлінні ризиками керуються стандартами оцінки ризиків (ISO 31000: 2009), розробленими Міжнародною організацією зі стандартизації.

Відповідно до ISO 31000:2009 оцінка ризиків включає такі процеси:

Ідентифікація ризиків: процес, який передбачає пошук, визнання та опис ризиків, які можуть вплинути на досягнення національних, інституційних або організаційних цілей. Оцінювачі можуть використовувати історичні дані, теоретичний аналіз, обґрунтовані думки, поради експертів та вклади зацікавлених сторін для виявлення ризиків.

Аналіз ризиків – процес, який використовується для розуміння сутності, причин та рівня виявлених ризиків. Він також використовується для вивчення наслідків та наслідків корупції та вивчення ефективності засобів контролю, які існують в даний час. Можливі причини, що сприяють виникненню корупції, можуть бути наслідком внутрішньої, зовнішньої, оперативної та індивідуальної вразливості.

Що стосується вимірювання тяжкості виявлених ризиків, потрібно враховувати як відносну частоту корупційних практик, так і масштаб їх впливу для визначення ризиків, які можуть мати найбільший вплив на бажані результати. Наприклад, сектор охорони здоров'я в країні може характеризуватися великим обсягом дрібного підкупу, частими крадіжками ліків для продажу на комерційному ринку, а також випадками шахрайства у великих закупівлях. Суворі оцінки ризику повинні враховувати як частоту, так і масштаби цих інцидентів, щоб присвоїти їм різний рівень пріоритетності.

Оцінка ризику – процес, який використовується для аналізу раніше виявлених вразливих місць та оціненого впливу ризиків з метою визначення того, чи є визначений рівень ризику прийнятним чи допустимим. Зразок матриці оцінки ризику наведено нижче (див. рис. 1).

Зменшення ризику: процес, метою якого є прийняття заходів з метою зменшення потенційної частоти та/або ефекту від виявленої поведінки. Такі заходи можуть включати посилення внутрішніх процесів, вирішення ризикових умов у зовнішньому середовищі, або і те, й інше.

Після визначення частоти та серйозності впливу ризиків доцільно розробити сценарії подальшої поведінки для мінімізації впливу ризиків на рівень економічної безпеки споживачів послуг. Не всі сценарії, що розробляються, однаково ризиковані. Тому важливо присвоїти відносні значення ризику кожному сценарію і подивитися, який сценарій є більш ризикованим, ніж інші. Це допомагає чітко визначити, які зони ризику мають бути під пильним контролем. Ризик можна розділити на загальний ризик та рівень ризику після введення механізмів (стійкий ризик).

За результатами оцінки ризиків необхідно підготувати звіт оцінки корупційних ризиків, в якому необхідно:

1) надати опис ідентифікованих корупційних ризиків, чинників корупційних ризиків та можливих наслідків корупційного правопорушення чи правопорушення, пов'язаного з корупцією;

2) надати пропозиції щодо заходів з усунення (зменшення) рівня виявлених корупційних ризиків.

МАТРИЦЯ ОЦІНКИ СЕРЬОЗНОСТІ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ		ВПЛИВ РИЗИКУ					
		Дуже сильний	Сильний	Середній	Низький	Дуже низький	Немає/ Незначний
ЧАСТОТА НАСТАННЯ РИЗИКІВ	Мали місце в минулому і дуже ймовірне виникнення в майбутньому	Дуже високий ризик	Дуже високий ризик	Дуже високий ризик	Високий ризик	Високий ризик	Помірний ризик
	Мали місце в минулому і все ще ймовірне виникнення в майбутньому	Дуже високий ризик	Дуже високий ризик	Дуже високий ризик	Високий ризик	Високий ризик	Помірний ризик
	Дуже ймовірне виникнення в майбутньому	Високий ризик	Високий ризик	Високий ризик	Помірний ризик	Помірний ризик	Низький ризик
	Все ще можливе виникне вин в майбутньому	Помірний ризик	Помірний ризик	Помірний ризик	Низький ризик	Низький ризик	Низький ризик

Рис. 1. Матриця оцінки ризиків

Заходи щодо усунення виявлених корупційних ризиків полягають у визначенні можливих механізмів протидії та запобігання корупційним ризикам, містять пропозиції щодо шляхів їх реалізації та спрямовані на ліквідацію або мінімізацію умов (причин) виникнення корупційних ризиків.

Пропозиції щодо заходів з усунення виявлених корупційних ризиків доцільно викладати у таблиці оцінених корупційних ризиків та заходів щодо їх усунення (табл. 2).

Таблиця 2

Таблиця оцінених корупційних ризиків та заходів щодо їх усунення

Корупційний ризик	Пріоритетність корупційного ризику (низька/ середня/ висока)	Заходи щодо усунення корупційного ризику	Особа (особи), відповідальна (і) за виконання заходу	Строк виконання заходів щодо усунення корупційного ризику	Ресурси для впровадження заходів	Очікувані результати

Рекомендований підхід до оцінки ризиків дозволить своєчасно виявити можливість настання того чи іншого корупційного ризику та вчасно впровадити заходи щодо їх мінімізації чи усунення, що, в свою чергу, сприятиме забезпеченню економічної безпеки споживачів житлово-комунальних послуг.

Висновки. Таким чином, можна дійти до висновку, що прояви корупційних дій мають схожий характер у будь-яких органах державної влади, у тому числі і в органах ДПА України. Тобто мова йде про хабарництво, зловживання посадовим становищем, надання необґрунтованих переваг тим чи іншим суб'єктам підприємницької діяльності тощо. Також доволі однотипними є причини та умови поширення корупції. Податкові органи являють собою одну із владних структур Української держави, відповідно, тією чи іншою мірою ситуація із корупцією тут є віддзеркаленням загальнодержавних процесів та тенденцій. Розглядаючи тенденції протидії проявам корупції в органах державної податкової служби, потрібно, насамперед, орієнтуватися на ті загальнодержавні програми протидії корупції, які були затверджені останнім часом. При цьому необхідно мати на увазі, що ці документи містять як загальні заходи, що мають системний характер та реалізація яких має призвести до зниження рівня корупції як системного явища, так і заходи спеціальні, тобто такі, що повинні позитивно вплинути на зменшення рівня корупції в окремих сферах суспільних відносин.

Для ефективного управління корупційними ризиками необхідною є їх оцінка для виявлення тих ризиків, ймовірність настання яких є найвищою для своєчасного вжиття заходів щодо їх мінімізації.

Література

1. Андрущенко Л.В. Сутність явища "корупція" та причини її існування в Україні / Л.В. Андрущенко // Право і суспільство. – 2016. – № 3(1). – С. 148–153.
2. Беззуб І. Антикорупційна політика в Україні [Електронний ресурс] / І. Беззуб // Громадська думка. – № 10 (92). – Режим доступу : http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1260:antikoruptionsjna-politika-v-ukrajini&catid=8&Itemid=350 (дата звернення: 18.05.2020).
3. Билинская М. Современная коррупция: отечественная специфика и зарубежный опыт противодействия : монография / М.Н. Билинская, В.В. Моисеев, В.Ф. Ницевич. – Берлин : DirectMEDIA, 2014. – 438 с.

4. Веприцький Р.С. Протидія корупції на регіональному рівні / Р.С. Веприцький // Форум права. – 2015. – № 4. – С. 31–37.
5. Гвоздецький В.Д. Організаційно-правові засади запобігання і протидії корупції в Україні / В.Д. Гвоздецький ; Мін-во фінансів України, Укр. держ. ун-т фінансів та міжнар. торгівлі. – К. : МП Леся, 2011. – 591 с.
6. Дмитрієв Ю.В. Оцінка корупційних ризиків у системі державного управління: поняття та зміст / Ю.В. Дмитрієв // Ефективність державного управління. – 2016. – Вип. 1–2(1). – С. 141–149.
7. Задорожний С.А. Місцева влада у боротьбі з корупцією / С.А.Задорожний // Ефективність державного управління / ЛРІДУ НАДУ. – 2014. – Вип. 41. – С. 234–243.
8. Захарчук О.З. Запобігання корупції в органах місцевого самоврядування / О.З. Захарчук // Актуальні проблеми політики. – 2015. – Вип. 55. – С. 253–259.
9. Wilson, A. (2016) Corruption is stalling Ukraine's optimistic revolution, Newsweek, URL: <http://europe.newsweek.com/corruption-stalling-ukraine-optimistic-revolution-425477> (дата звернення: 12.04.2020).
10. Rapoza, K. (2016) Corruption Is Killing Ukraine's Economy, Forbs, URL: <http://www.forbes.com/sites/kenrapoza/2016/10/14/how-corruption-corrodesukraines-economy/#7dc6a67667cf> (дата звернення: 15.04.2020).
11. Frischmann, E. (2010) Decentralization and Corruption, GRIN Verlag, 28 p.

References

1. Andrushchenko L.V. Sutnist yavnyshcha "koruptsiia" ta prychny yii isnuvannia v Ukraini / L.V. Andrushchenko // Pravo i suspilstvo. – 2016. – № 3(1). – S. 148–153.
2. Bezzub I. Antykoruptsiina polityka v Ukraini [Elektronnyi resurs] / I. Bezzub // Hromadska dumka. – № 10 (92). – Rezhym dostupu : http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1260:antikoruptsiina-politika-v-ukrajini&catid=8&Itemid=350 (data zvernennia: 18.05.2020).
3. Bylynskaia M. Sovremennaia korruptsiya: otechestvennaia spetsyfyka y zarubezhnyi opyt protyvodeistviya : monohrafiya / M.N. Bylynskaia, V.V. Moyseev, V.F. Nytevyeh. – Berlyn : DirectMEDIA, 2014. – 438 s.
4. Vepriytskyi R.S. Protydiia koruptsii na rehionalnomu rivni / R.S. Vepriytskyi // Forum prava. – 2015. – № 4. – S. 31–37.
5. Hvozdettskyi V.D. Orhanizatsiino-pravovi zasady zapobihannia i protydii koruptsii v Ukraini / V.D. Hvozdettskyi ; Min-vo finansiv Ukrainy, Ukr. derzh. un-t finansiv ta mizhnar. torhivli. – K. : MP Lesia, 2011. – 591 s.
6. Dmytriiev Yu.V. Otsinka koruptsiinykh ryzykiv u systemi derzhavnoho upravlinnia: poniattia ta zmist / Yu.V. Dmytriiev // Efektyvnist derzhavnoho upravlinnia. – 2016. – Vyp. 1–2(1). – S. 141–149.
7. Zadorozhnyi S.A. Mistseva vlada u borotbi z koruptsiieiu / S.A.Zadorozhnyi // Efektyvnist derzhavnoho upravlinnia / LRIDU NADU. – 2014. – Vyp. 41. – S. 234–243.
8. Zakharchuk O.Z. Zapobihannia koruptsii v orhanakh mistsevoho samovriaduvannia / O.Z. Zakharchuk // Aktualni problemy polityky. – 2015. – Vyp. 55. – S. 253–259.
9. Wilson, A. (2016) Corruption is stalling Ukraine's optimistic revolution, Newsweek, URL: <http://europe.newsweek.com/corruption-stalling-ukraine-optimistic-revolution-425477> (дата звернення: 12.04.2020).
10. Rapoza, K. (2016) Corruption Is Killing Ukraine's Economy, Forbs, URL: <http://www.forbes.com/sites/kenrapoza/2016/10/14/how-corruption-corrodesukraines-economy/#7dc6a67667cf> (дата звернення: 15.04.2020).
11. Frischmann, E. (2010) Decentralization and Corruption, GRIN Verlag, 28 p.

Надійшла / Paper received: 27.04.2020

Надрукована / Paper Printed : 06.06.2020